

УДК 343.135

*Токаренко С.*

## THE DECISION OF THE INVESTIGATOR, PROSECUTOR ON THE TERMINATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS

*К.В. Токаренко**ад'юнкт кафедри кримінального процесу  
Національної академії внутрішніх справ*

### РІШЕННЯ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

**Постановка проблеми.** Для правової держави є однаково важливими і боротьба зі злочинністю, і охорона прав, свобод та законних інтересів кожної людини. У цій сфері є недопустимими протиставлення публічних і приватних інтересів, а у разі їх конкуренції за окремими напрямками – необхідним є встановлення справедливого балансу цих інтересів. При цьому, зважаючи на те, що права, свободи та законні інтереси осіб у кримінальному процесі зазнають найбільших обмежень через систему заходів державно-правового примусу, пріоритет охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження є особливо актуальним.

Актуальною ця проблематика є як для усього кримінального провадження, так і для його окремих стадій, етапів. Не є виключенням і стадія досудового розслідування і, зокрема, одна із форм її закінчення – закриття кримінального провадження. Законне та обґрунтоване рішення про закриття кримінального провадження є запорукою охорони прав, свобод та законних інтересів не тільки підозрюваного, потерпілого, а й інших зацікавлених осіб. Відповідно актуальним і таким, що має важливе теоретичне та практичне значення, є питання механізму прийняття слідчим, прокурором процесуального рішення про закриття кримінального провадження, відповідності останнього вимогам законності, обґрунтованості та вмотивованості.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Слід зазначити, що у більшості наукових робіт правові аспекти та практика закриття кримінального провадження (закриття кримінальної справи) розглядаються або з позицій кримінально-процесуального законодавства, що вже втратило силу, або з позицій кримінального права. Свої роботи цим питанням у різні роки присвятили Л.Б. Алексеєва, Л.М. Володіна, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, Л.М. Карнеєва, О.М. Ларін, Л.М. Лобойко, В.З. Лукашевич, В.Т. Маляренко, Р.І. Матюшенко, Г.М. Міньковський, М.М. Михеєнко, Д.Я. Мирський,

П.П. Михайленко, Я.О. Мотовіловкер, В.Т. Нор, Н.З. Рогатинська, Г.В. Рось, В.М. Савицький, З.Д. Смітєнко, П.Л. Степанов, М.Г. Стойко, М.С. Строгович, Л.Д. Удалова, Ф.Н. Фаткуллін, Г.І. Чангулі, М.О. Чельцов, В.П. Шибіко, С.А. Шейфер, М.Є. Шумило, Н.А. Якубович та ін.

Визнаючи наукову цінність та значущість цих робіт, доводиться констатувати, що їх переважна більшість не містить аналізу новацій чинного КПК України, зокрема в аспекті механізму прийняття рішення про закриття кримінального провадження, відповідності постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження вимогам закону.

У зв'язку з цим дослідження як загальноправових питань прийняття слідчим, прокурором рішення про закриття кримінального провадження, так і тих, що мають прикладний характер, на сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства України є актуальними, необхідними, такими, що мають наукове та практичне значення.

**Метою статті** є дослідження окремих питань механізму прийняття слідчим, прокурором процесуального рішення про закриття кримінального провадження, форми та змісту постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження.

**Основні результати дослідження.** Досліджуючи механізм прийняття слідчим, прокурором рішення про закриття кримінального провадження з передбачених законом підстав, варто зауважити про те, що діяльність людини постійно пов'язана з прийняттям рішень з різних державних, громадських і особистих питань. Вона має багатосторонній, взаємопов'язаний характер і ґрунтується як на об'єктивних, так і на суб'єктивних началах, які охоплюють соціальні, правові, гносеологічні, інформаційні, логічні, психологічні та інші чинники.

Рішення – це складова частина будь-якої пізнавальної та практичної діяльності людини, яка характеризується певною структурою, що включає в себе мету, засоби, результат і сам процес діяльності.

При прийнятті рішень у кримінальному провадженні важливого значення набувають вольові й інтелектуальні якості слідчого, прокурора, судді, інших компетентних осіб, котрі полягають в умінні пізнати об'єктивні обставини, здатності переносити психічні навантаження, наполегливості, принциповості, силі волі, уважності, активності, стійкості, мужності, непідкупності, справедливості, впевненості, без яких належне виконання професійних завдань є неможливим [1, с.38].

Важливим вихідним началом у прийнятті компетентною особою кримінальних процесуальних рішень є також внутрішнє переконання, що повинно ґрунтуватися на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження в їх сукупності (ст.94 КПК України).

Рішення, які приймаються слідчим, прокурором, як суб'єктами кримінального провадження, є індивідуальними актами застосування права. Загальною ознакою процесуальних рішень, як актів застосування норм матеріального і процесуального права є те, що вони містять відповіді на правові

питання, що і відрізняє їх від таких процесуальних актів, в яких закріплюється факт проведення, зміст і результати процесуальних дій [2; 3; 4].

У процесуальній літературі механізм прийняття слідчим, прокурором процесуальних рішень розглядають як переробку нормативної і доказової інформації, формування ставлення до встановлених фактичних обставин з метою вчинення процесуальних дій, передбачених законом, тобто прийняття рішень [5, с.20]. Процес прийняття рішень в кримінальному провадженні поділяють на три стадії (етапи): інформаційну, аналітичну, заключну [6, с.15].

Інформаційна стадія прийняття процесуального рішення включає збирання, одержання, закріплення інформації, її перевірку, аналіз фактичних обставин. Кримінальний процесуальний закон визначає правила збирання, перевірки й оцінки доказів для встановлення необхідних фактів в межах предмета доказування. Компетентні органи повинні вести цілеспрямований пошук інформації, намагатись, по можливості, одержувати прямі докази, бо з їх допомогою прямо (тобто одноступенево) встановлюються обставини предмету доказування, встановлюється наявність або відсутність підстав для прийняття процесуальних рішень.

В аналітичній (оціночній) стадії прийняття рішень одержана інформація зіставляється з відповідними правовими приписами з урахуванням мети, яка має бути досягнута, обирається оптимальний, в рамках закону, спосіб дій. На цьому етапі здійснюється вибір і тлумачення правової норми відповідно до конкретної життєвої ситуації.

На завершальному (заключному) етапі прийняття рішень, по суті, відбувається безпосереднє правозастосування, в результаті чого компетентний орган приймає конкретне рішення, що виявляється у розпорядженні щодо проведення тих чи інших дій, зокрема й закриття кримінального провадження.

Етапи прийняття рішення тісно взаємопов'язані, а сам такий поділ певною мірою має умовний характер, оскільки у кожному процесуальному документі тією чи іншою мірою можна знайти відображення триактності прийняття рішення. Наприклад, у постанові про закриття кримінального провадження вказуються джерела інформації, потім надається відповідний аналіз виявлених обставин і положень законодавства, а в кінці робляться висновки, формулюються рішення.

Одним із головних моментів заключного етапу прийняття кримінального процесуального рішення є його документальне оформлення в офіційному акті, у встановленій законом процесуальній формі.

Відповідно до ч.4 ст.284 КПК України про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК України [7].

Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч.1 ст.284 КПК України, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з усіх підстав, передбачених ч.1 ст.284 КПК України.

Постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження має відповідати загальним вимогам, передбаченим ст.110 КПК України, з урахуванням особливостей встановлення підстав і умов прийняття цього рішення.

Так, відповідно до ч.5 ст.110 КПК України постанова слідчого, прокурора складається з: 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову; 2) мотивувальної частини, яка повинна містити відомості про: зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови; мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК України; 3) резолютивної частини, яка повинна містити відомості про: зміст прийнятого процесуального рішення; місце та час (строки) його виконання; особу, якій належить виконати постанову; можливість та порядок оскарження постанови.

Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства дозволяє виділити певні характерні риси процесуальних рішень слідчого, прокурора, а саме: 1) це перш за все правовий висновок з конкретного питання, що виникло під час досудового розслідування; 2) вони є індивідуальними актами правозастосування; 3) представляють собою юридичні факти, які породжують виникнення, зміну або припинення кримінальних процесуальних правовідносин і підтверджують наявність або відсутність матеріально-правових відносин; 4) приймаються слідчим, прокурором в межах його кримінально-процесуальної компетенції; 5) реалізують процесуальні повноваження та функції слідчого, прокурора; 6) мають владний і обов'язковий характер; 7) відображають рівень пізнання (доказування) обставин провадження, який досягнутий на момент прийняття рішення; 8) виражають внутрішнє переконання слідчого, прокурора в його правомірності, своєчасності і достовірності; 9) наділені властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості.

Кожен процесуальний акт в кримінальному провадженні може бути визнаний законним лише тоді, коли: 1) його винесення передбачено кримінальним процесуальним законом; 2) він винесений компетентним органом; 3) він постановлений за наявності до того умов і підстав, визначених законом; 4) його винесенню передують виконання усіх необхідних процесуальних дій; 5) він оформлений у відповідності з процесуальною формою і містить усі необхідні для нього реквізити [8, с.39].

Законність рішення слідчого, прокурора значною мірою обумовлена правильним застосуванням норм матеріального права, і в першу чергу – норм кримінального права. Чітке і точне застосування кримінального закону при прийнятті рішень слідчим, прокурором означає правильну кваліфікацію діяння, її відповідність фактам об'єктивної дійсності. Своє безпосереднє і обов'язкове застосування норми кримінального права знаходять у процесуальних рішеннях слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження.

Рішення слідчого, прокурора може бути обґрунтованим лише у тому випадку, якщо наявні докази, на підставі яких воно приймається, отримані з джерел, передбачених законом (ч.2 ст.84 КПК України) і закріплені шляхом проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій при суворому

дотриманні закону. Тому, приймаючи рішення, слідчий, прокурор не вправі використовувати і посылатися на фактичні дані, що отримані з джерел, не передбачених законом, джерело яких не відоме, або на дані, отримані з порушенням передбаченого законом порядку їх збирання та фіксації.

Як свідчить аналіз правозастосовної практики більшість помилок і недоліків при прийнятті процесуальних рішень допускається саме під час складання мотивувальної частини постанови, коли відсутні переконливі мотиви і конкретні аргументи застосування тієї чи іншої норми права, які б підтверджували правильність висновків слідчого, прокурора або вони викладені таким чином, що не дозволяють з'ясувати з достатньою ясністю зміст прийнятого рішення. Такого роду недоліки особливо неприпустимі у процесуальних рішеннях слідчого, прокурора, які є підсумковими у кримінальному провадженні, зокрема про закриття кримінального провадження.

Мотивація процесуального рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження представляє собою сукупність фактичних, правових та етичних мотивів, які приводять до відповідних висновків і відображають впевненість слідчого, прокурора в їх законності, обґрунтованості і справедливості.

Як доводить вивчення правозастосовної практики, слідчі, прокурори доволі часто виносять невмотивовані постанови, не зазначають або неправильно зазначають підстави і мотиви закриття кримінального провадження. В окремих випадках, підстава для закриття кримінального провадження, зазначена у резолютивній частині постанови, не відповідає мотивам, викладеним в описовій частині. Інколи мотивація рішення зводилась до перерахування окремих джерел доказів, без аналізу їх змісту, а деколи – у постанові були зазначені як підстави для закриття кримінального провадження обставини, не передбачені законом (недоцільність, відсутність тяжких наслідків та ін.). Слідчі, прокурори, на жаль, не завжди правильно розмежовують такі підстави, як «відсутність події кримінального правопорушення» і «відсутність в діянні складу кримінального правопорушення», не завжди чітко розуміють таку підставу як «невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливостей їх отримати».

Так, зокрема, мотивація постанови про закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення передбачає наведення доводів і доказів, які достовірно свідчать про те, що подія кримінального правопорушення не мала місця або вона не доказана.

Таким чином, у постанові про закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення важливу роль відіграють фактичні мотиви прийнятого рішення.

Закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення свідчить про відсутність тих юридичних ознак, які необхідні для того, щоб інкриміновані особі діяння визнати злочинном, встановити в них конкретний склад, передбачений Особливою частиною КК України. Тому слідчий, прокурор повинен у постанові про закриття кримінального провадження навести мотиви на обґрунтування того, що дії, які

інкримінуються особі мали місце у реальній дійсності, вчинені нею, але вони не утворюють склад будь-якого кримінального правопорушення.

Особливістю мотивації рішення про закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення є те, що тут необхідно навести розгорнутий опис діяння, що мало місце у дійсності і показати, що воно є результатом дій конкретної особи, проте не є злочином в силу чинного кримінального закону [9].

Найбільш типовими помилками при складанні постанови про закриття кримінального провадження за цією підставою є: 1) зменшення ступеню суспільної небезпеки діяння; 2) невстановлення всіх обставин, необхідних для такого висновку; 3) злиття цієї підстави з підставою, передбаченою п.1 ч.1 ст.284 КПК України, а також з підставою, передбаченою п.3 ч.1 ст.284 КПК України.

Таким чином, при винесенні постанови про закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення на перший план виступають правові мотиви, котрі повинні засвідчити відсутність в діянні особи складу кримінального правопорушення. В описовій частині постанови слід вказати, які саме з передбачених законом ознак складу злочину, не властиві цьому діянню.

У постанові про закриття кримінального провадження за п.3 ч.1 ст.284 КПК України повинні міститися відповіді на такі запитання: «Що встановлено?», «Чому недостатньо доказів?», «Що зроблено для їх отримання?», «Чи вичерпані усі можливості для отримання нових доказів?». У цьому випадку у постанові мають бути чітко вмотивовані дві обставини: недостатність доказів для обвинувачення і відсутність можливості для збирання додаткових.

Висновки слідчого, прокурора у постанові про закриття кримінального провадження повинні мати категоричний характер і не повинні містити будь-яких сумнівів з приводу невинуватості особи або залишати підозри в її винуватості.

Чинним КПК України не передбачено обов'язковості відображення у постанові про закриття кримінального провадження відомостей про скасування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме скасування запобіжного заходу і заходів із забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна. Крім цього має бути прийняте рішення і з питання про речові докази. Відсутність відповідних положень слід визнати недоліком правового регулювання порядку закриття кримінального провадження, що вимагає внесення відповідних доповнень до ст. 284 КПК України.

**Висновки.** Таким чином, процесуальне рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження має бути законним, обґрунтованим і вмотивованим, набути передбаченої законом процесуальної форми і містити усі необхідні реквізити. Формулюванням рішення, як відомо, завершується правозастосовний процес, а тому воно повинно бути викладено у такій процесуальній формі, щоб бути зрозумілим, переконливим і логічним.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зразки основних кримінально-процесуальних документів досудового провадження: [практ. посіб.]. – Вид. 2-е, доповн. та перероб. // В.В. Рожнова, Ю.І. Азаров, В.Г. Фатхутдінов. – К. : ПАЛІВОДА А.В., 2009. – 186 с.
2. Case of Schöps v. Germany [електронний ресурс] Application no. 25116/94 Judgment 13 February 2001. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59210>
3. Case of Lawless v. Ireland No. 3 (Application no 332/57) 1 July 1961 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57518>
4. Case of T. v. Austria (application no. 27783/95) Judgment Strasbourg 14 November 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.ketse.com/doc/27783.95-en-20001114/view/>
5. *Дубинский А.Я.* Исполнение процессуальных решений следователя (правовые и организационные проблемы) / А.Я. Дубинский. – К. : Наукова думка, 1984. – 184 с.
6. *Михайленко О.Р.* Складання процесуальних актів у кримінальних справах: [навч. посіб.] – 2-е вид., допов. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 256 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
8. *Бажанов М.И.* Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном процессе: автореф. дис. ... д. ю. н. – Харьков, 1966. – 48 с.
9. Code de procedure penale Suisse [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.admin.ch/opc/fr/federal-gazette/2007/6583.pdf>

### **Токаренко К.В. Рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження**

*Стаття присвячена дослідженню проблемних питань механізму прийняття слідчим, прокурором процесуального рішення про закриття кримінального провадження, форми та змісту постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження. Встановлено, що, зокрема, у постанові про закриття кримінального провадження за відсутності події кримінального правопорушення важливу роль відіграють фактичні мотиви прийнятого рішення. При винесенні постанови про закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення на перший план виступають правові мотиви, котрі повинні засвідчити відсутність в діянні особи складу кримінального правопорушення.*

**Ключові слова:** процесуальні рішення; зміст і форма постанови слідчого, прокурора; закриття кримінального провадження; законність, обґрунтованість, вмотивованість постанови про закриття кримінального провадження; фактичні та правові мотиви рішення про закриття кримінального провадження.

### **Токаренко К.В. Решение следователя, прокурора о прекращении уголовного производства**

*Статья посвящена исследованию проблемных вопросов механизма принятия следователем, прокурором процессуального решения о прекращении уголовного производства, формы и содержания постановления следователя, прокурора о прекращении уголовного производства. Установлено, что, в частности, в постановлении о прекращении уголовного производства в связи с отсутствием события уголовного право-*

нарушения важную роль играют фактические мотивы принятого решения. При вынесении постановления о прекращении уголовного производства в связи с отсутствием в деянии состава уголовного правонарушения на первый план выступают правовые мотивы, которые должны удостоверить отсутствие в деянии лица состава уголовного правонарушения.

**Ключевые слова:** процессуальные решения; содержание и форма постановления следователя, прокурора; прекращение уголовного производства; законность, обоснованность и мотивированность постановления о прекращении уголовного производства; фактические и правовые мотивы решения о прекращении уголовного производства.

### **Tokarenko С. The decision of the investigator, prosecutor on the termination of criminal proceedings**

*The article is devoted to research of problematic issues of the mechanism of acceptance by the investigator, prosecutor of the proceeding decision on the termination of criminal proceedings, form and content of the resolution of the investigator, prosecutor of the termination of criminal proceedings. It is established that, in particular, in the resolution on the termination of criminal proceedings due to the lack of an event of a criminal offense an important role is played by the actual motives of the made decision. At pronouncement of the resolution on the termination of criminal proceedings due to the lack in act of structure of a criminal offense into the forefront legal motives which have to certify absence in act of the person of structure of a criminal offense act.*

**Key words:** proceeding decisions; contents and form of the resolution of the investigator, prosecutor; termination of criminal proceedings; legality, validity and motivation of the resolution on the termination of criminal proceedings; actual and legal motives of the decision on the termination of criminal proceedings.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2015.